

CARME SALA I GIRALT

Olot, capital de la Muntanya

“En una ruta ideal”

Una Voluntat immensa amb un amor sens límit, ha deixat la seva poderosa empremta en una comarca en la que felíçment s'entrellaça la geologia inquieta, forta, variant, amb la natura plàcidament bucòlica acollidora i tendra: Es la Comarca d'Olot o la Muntanya. Segons la concepció moderna de la capitalitat d'Olot, podem incloure en els límits de la tradicional comarca olotina, o la Muntanya, les aspres i trencades terres de la Garrotxa.

Ofereix aquesta demarcació, en el seu conjunt, una gran varietat geològica, en la que la Geografia humana hi ha tingut un sentit ben aplicat; hi ha complert una missió concreta, específica i ben definida.

La nostra Comarca!, terra ferma, vigorosa, polifacètica, terra lluminosa i atraient, en la que els valors humans, espirituals i geogràfics estan en perfecte i ajustada sintonia. En ella l'home i la terra han mantingut milenari i animat diàleg. Podr'em dir-ne que te cos i ànima; la que l'hi ha sabut infondre l'esforç humà, en sostinguda i titànica lluita amb una naturalesa d'acusat relleu, esquerpa i difícil.

Am la ferma voluntat d'una generació darrera l'altra, a través de segles, l'home l'ha anat guanyant poc a poc a la civilització i al progrés. Amb dedicació i amor infinit se l'ha fet seva, ha humanitzat el seu paisatge, suavitzant la innata aspror i selvàtica aparença de certs llocs, fins a arrancar-ne, fruits, dolçor, utilitat, bellesa, amb pinzellades d'emoció.

En justa correspondència, la terra ha creat una raça forta, coratjosa, ardidada, capaç de les més arriscades realitzacions i les més brillants empreses.

Déu i la Verge presideixen la sensorial bellesa dels paratges d'aquesta comarca, que tan generosament, amb tanta prodigalitat i exuberància s'ofereixen a l'esguard del vianant. En el seu avançar i avançar per els camins, presenciarà el reportatge vivent de les més variades i atraients escenes: l'esclat de verdor, de llum i d color de les tranquiles i beatífiques valls; la selvàtica expressió de les muntanyes, amb llurs afraus cingleres i barrancs; la frondositat dels boscos, i la dolça remor de les branques i les fulles breçades per el vent i per l'oreig. Contemplarà admirat les boques obertes al temps i a l'espai, de desenes de volcans profundament adormits. Detindran al caminant el remorós serpenteig del riu, el murmurí de les amagades fonts; la vertical i fressosa caiguda dels torrents; les delicioses notes blanques, lluminoses, de solitàries masies aplicades a la vall, al bell cim o al vessant de les muntanyes; retalls de camps clavats en el paisatge, en capritxosa i ordenada disposició; la presència viva, palpitant de viles, pobles i ciutat...

En el seu afany per captar la bellesa, descobrirà pinzellades de camins i més camins atravesant el paisatge en les seves tres dimensions; evocadors ponts mit-

javals abraçant i coronant triomfalment els rius. El sorprendrà la singular i torbadora bellesa dels isolats castells, testimonis reals del pas de generacions i d'història; la patètica i muda protesta de les velles pedres, derrotades per l'escomesa inexorable del temps. Restarà piadosament corprès, al resseguir un rosari d'ermites, esglésies i santuaris que parlaran del peregrinar de segles pels camins de l'art i de la Glòria.

El toc d'oració trencarà el silenci d'una ruta inoblidable. Avui com ahir, les velles campanes dels campanars romànics, no han pas perdut llur accent, transmeten un alt missatge. Com sempre, en nom de Déu, parlen al cor cristià, aixequen cors adormits, n'aviven d'altres, amb els seus sons, ja alegres i vibrants, com tristos, implorants, evocadors, melangiosos. En aquest punt, la viva presència de Déu, omplirà la terra i aire, infonguent al caminant un fervorós anhel de demanar, d'oferir al Cel infinitat de coses, de donar-se, d'entregar-se al seu Déu i Senyor que es el refugi, la pau i veritat infalible.

La veu de la Muntanya avassallant i dolça, arreu el seguirà...

Podrà escoltar en certs indrets veus i més veus, sons i remors que al passar d'una muntanya a l'altre, al topar en una i altre penya, repetiran indefinidament els mateixos mots i les mateixes coses.

Deixarà enrera visions i notes escapades del conjunt que despreocupadament comparan per l'animat paisatge. Algunes d'elles estridents, selvàtiques, feréstegues, vorajant i coronant les cimes o endinsant-se per fondalades, gorges i cingleres; d'altres en joiós "andante" resseguiràn els camins i brincaràn amunt i avall per les dresseres; moltes d'elles manses, melòdiques, suaus, planejaran dolçament les idíl·liques valls i planuries. No caldrà desfer camí, ni en el temps ni en l'espai, per recuperar sinfonies de perduts paisatges, puix que en tot lo que tenen d'aspre, pintoresc, bucòlic, inquietant, al penetrar pels sentits s'hauràn afiançat al cor i mai més podrà arrancar-los.

En la serena pau d'aquelles solituds, la nit arribarà. Un ventitjol, un aleteig suau, es notará en l'ambient, com celestial missatge i l'espai es poblarà de Sants, rosaris i pregàries; de fermes veritats, divines, immutables. —; Que bé s'hi està aquí, Senyor!— dirà com Pere en el Tabor. I besant devotament el sòl, inundat de fe i amor, joiós i agrait plantarà la seva tenda.

Passaran les estacions amb tots els rigors i totes llurs bonances i amb ells aprendrà a conèixer la presència imponent de les tempestes fent tremolar l'espai; l'accent silenciós, irreal, inexplicable que comunica a l'espai la neu immaculada. Més també coneixerà la dolçor de les rosades aubes; l'esclat de llum, d'alegria i de color dels dies assolellats; la misteriosa poesia dels lluminosos i daurats capvespres i de les nits mudes, quietes, estrellades.

I perseguint la bellesa fins al límit i no equivocar el camí, alçarà els ulls al Cel i en ell hi endevinarà a Déu; al Déu creador, omnipotent, benèvol, amb el cor vessant amor i les mans radiants de misericòrdia.

Gràcies Senyor, —podrà dir— immers en la natura, vos he cercat amb anhel i us heu fet present en lo estàtic i vivent; des de l'immensitat dels astres, a la petitesa de l'àtom, d'un insecte i una flor. Ara sí que vos conec. Arreu ont he passat hi he trobat la vostra petja; en tot el meu llarg camí he sentit parlar de Vos, he escoltat la vostra veu, clara, suau, vibrant, silenciosa.

Voldria dir-vos ara, que nostra vida d'enguany, atravesa paratges aspres, trencats, de mala petja. Mals aires de tempesta emboiren el cel de nostre esperit. Tendències disolvents i errònies intenten desviar-nos dels camins trillats, que junt amb Pere, ens portarien a Vos; privar-nos d'assolir les inefables, rients i beatífiques

ques valls i planuries de vostre amor i nostra redempció. ¡Guardeu-me, Senyor, acollume!, abans que la mort m'arribi de sorpresa.

I el seu cap reposarà en Ell, quedant sumit en un mar de fe, amor, d'infinita pau i esperança.

* * *

Si volem fer realitat l'itinerari d'aquesta ruta ideal, cerquem-hi, abans, en una de les seves valls —la més bella, suau i acollidora— la presència viva d'una ciutat: Olot, capital de la Comarca, senyora i mestressa de la Muntanya. Està asseguda en la vall, encerclada de volcans i altres muntanyes, mentres el Fluvià, besant ses plantes —saltant i corrent entre muntanyes, prats, viles i arbredes— fa via cap al seu destí.

Amb l'ascensió al Montsacopa, farem coneixença de bona part de la comarca i d'una manifestació geològica, en un dels volcans més típics i assequibles que guarneixen l'encontrada.

Hi pujarem de bon matí, tot just sortit el sol o al caient de la tarda, en un dia del mes de maig. En aquest temps, la primavera es com un esclat de llum i verdor. No cal cercar la dressera; pausadament, seguirem els passos del Via Crucis. Meditant, fent via amunt, cada un dels misteris, nostre esperit s'enlairarà. Quan aurem guanyat el cim, la nostra ànima podrà assolir, també, el gloriós pinacle de l'amor a Crist.

Val la pena pujar-hi. Al bell damunt, s'ens ofereix una panoràmica magnífica, sedant, en gradació escalonada de valors.

Abaix, la ciutat en la inefable vall, amiga, somrient, acollidora. Al copsar la bellesa del conjunt ens colpirà el contrasentit, la discrepància d'aquest paratge olotí. Considerarem l'imponderable bellesa d'una vall de somni, rient i falaguera, de vida exuberant, encerclada de silenciosos i milenaris volcans evocadors d'un pretèrit intensament inquiet, dramàtic, turbulent.

Dirigim els ulls al voltant nostre, mentres vorajem la capella de San Francesc i el cràter del volcà; llancem l'esguard als quatre punts cardinals. La veu de la Muntanya imperiosa i dolça, ens atraurà sens remei.

Ramals derivats del Pirineu formen l'orografia de la comarca de la Muntanya.

Del grandió anfiteatre que s'ofereix desde el Montsacopa, sens precisar-ne gradacions de termes i altituts, s'en pot fer una delimitació breu: Cara al N., extenguent la mirada per les valls de Bianya i de Riudaura, a primer terme hi trobem les muntanyes de Sant Andreu del Coll, S. Miquel del Món i la Serrota.

Al fons —des de el Bassegoda al NE., a Montfalgars, al NO.— s'hi ovira el Pirineu Català corresponent a nostra Comarca. Girant els ulls al Oest, hi trobem el Capsacosta, Santigosa, Puig s'Estela, Coll de Canes, Sta. Magdalena de Cambrils, Pla Traver, Puigsacalm, i les Agulles de Sta. Magdalena del Món. Seguint cap al Sur el Coll de Bracons, els cingles de Llancers, Ayats i Cabrera; ja cara a mitjorn hi trobem el Coll de Pruit, Serres Marbolenyà, Font Pobra, del Corb i Finestres. Descantant-nos cap a l'Est es divisa a primer terme la muntanya de Batet i en termes més llunyans, S. Julià del Món, Aiguanegra i Montrós. I, tançant el circuit en el NE., la Muntanya de la Mare de Déu del Mont el Puig de Bassegoda i per fi el Canigó.

Les belles i ponderades valls olotines queden encloses entre dites cordilleres i els seus ramals. No totes son visibles desde el mirador de Monçacopa.

* * *

*Pels camins de la Història i
del progrés.*

¿Quan i com va ocupar Olot un lloc preeminent en les avançades de la vida comarcal,

La història de la ciutat es perd en la profunditat del temps. Del seu origen sols en foren testimonis els volcans que l'envolten. Son els únics que presenciaren esdeveniments i episodis els quals varen perfilar la seva història; ells coneixen les realitats d'un passat imprecís llunyà que a tots ens intriga, ens atrau i fonament ens commou.

Passarem per alt molts aconteixements de la història olotina per constatar d'una manera concisa, els que li donaren major impuls i relleu, conduint-nos gradualment a la coneixensa i comprensió de la preponderància d'Olot, en la demarcació de la comarca de la Muntanya.

Al retirar-se de nostres terres els àrabs les deixaren ermes, improductives i desolades. Els reis francs a fi de reintegrar-les al cultiu, concediren autorització als naturals del país de fer-se-les seves exercint el dret de propietat *per aprisionem*. Els nombrosos monestirs de benedictins d'aquesta part del Pirineu, en virtut del privilegi, emprengueren la grandiosa tasca de la revitalització d'extensos territoris.

En aquestes circumstàncies apareix la primera notícia documentada d'Olot.

Es un diploma de l'any 872 de Carles el Calb, rei de França, dirigit a Racimir Abad del cenobi benedictí de San Aniol d'Aguges, concedint-li la jurisdicció del lloc Olot. En ell es considera ja antiga l'església de Santa Maria *locum dicitur olotis cum antiqua ecclesia in honore Sancta Maria fundata*" (1).

Quan a principi del segle x Catalunya va dividir-se en bisbats, comptats, vescomptats, baronies, dominis feudals, etc., Olot va passar al comtat de Besalú.

En un document de l'any 977, en motiu de la fundació del Monestir de benedictins de San Pere de Besalú, apareix citada la parròquia de S. Esteve d'Olot. El compte-bisbe Miró cedeix a dit Monestir un mas del terme d'Exarcs de la parròquia d'Olot (2).

La jurisdicció i senyorió que els abads de Besalú posseien sobre la vila d'Olot —S. Cristófol les Fonts i S. Andreu del Coll— el campte Bernat II, generosament, va cedir-lo al Monestir de Ripoll a final del segle XI (3), reservant-se emperó, la soberania, la qual al morir Bernat III sense successió va passar al comtat de Barcelona (4).

En 1116 va haver-hi la consagració de la nova església parroquial de S. Esteve (5).

Formaven part de dita parròquia petits nuclis de població: Olot i Rovira, Tradors, Exarcs, Pignola, Clota, Sparc, Illa Rodona, ect. L'agrupació més destacada era la d'Olot, ja que a partir del segle XI, anava precisant una notable concentració entorn de l'Església de Santa Maria (6).

En l'any 1206 fou elegit abad del Monestir de Ripoll Fra Bernat Peramola. Va fer construir el primer pala abacial en la vila d'Olot (7), vora el lloc actualment anomenat "Plaça del Palau". Atorgà als olotins varies concessions encaminades al millor desenvolupament del comerç i les indústries derivades de les arts manuals.

En 1221 els olotins contragueren compromís amb l'abad de Ripoll, Ramon

de Bach, de cercar la vila de muralles amb torres i merlets (8) les quals partint de la capella de Sta. Maria, un ramal es dirigia al Palau del Abad, passant pels Valls vells; i l'altre vers el riu, passant pels Valls Nous.

La vila d'Olot i el seu terme en 1251 varem ésser incorporats a la Vegueria de Camprodón, recent fundada per el rei D. Jaume (9).

Algunes escritures del segle XIII citen un castell o força destinat a la defensa de la vila d'Olot. En una d'elles, de 1276, consta que Sibília de Palau concedí a Guillem de Ça Miniana "*tot ço que posseïa a la ribera del Fluvià, àdhuc el que li havia concedit, desde el Pont vell al Castell Nou*" (9 bis).

Document de 1285 i 1286 fan referència a les "mesures d'Olot" per grans, amb crèdit suficient per a servir de patró en la Comarca (10). També en aquest temps es referen les muralles en motiu de l'invasió francesa en el regnat de Felip l'Ardit rei dels francs (11).

Segons un document, en 1304 Olot formava altre vegada part de la Vegueria de Besalú, mes, va reintegrar-se a la de Camprodón en 1338 (12).

Amb la florida d'algunes industries, en 1314, els olotins, per mitjà de l'Abad Guillem de Camps, obtingueren del rei Jaume II, el permís de celebrar dues fires anuals de 15 dies de durada cada una d'elles: la de Sant Lluch en el dia 18 d'octubre i la de Pentecostés (13).

En l'any 1352 l'Abad de Ripoll, Jaume de Vivers va obtenir permís del rei Pere III per la construcció del pont avui anomenat de Sta. Magdalena el qual devia substituir al pont vell. El monarca va permetre a la Pabordia de l'Abad i a la Universitat d'Olot, l'exercici del dret de barra durant cinc anys, per sufragar les despeses que una obra de tanta envergadura havia de reportar (14).

En 1364 la reina Elionor, esposa i procuradora de Pere III, vengué a carta de gràcia a l'Abad de Ripoll, Raimon La Farrès, la part més important de les jurisdiccions d'Olot i parròquies (15). Al passar (quatre anys més tard) els drets del Comtat de Besalú, a l'Infant D. Martí, va organitzar-se un plet de sonada, entre els reis i l'Abadia de Ripoll, per el retorn dels bens a la Corona. Gràcies a l'entusiasme sacrifici i ajuda material i monetària de Besalú, d'Olot i parròquies, en el transcurs del temps comprès entre 1366 i 1377, l'Infant pogué recobrar els bens i jurisdiccions alienadas pels seus predecessors.

Fondament agrait l'Infant D. Martí a la generositat i desprendiment d'Olot i Parròquies, va reafirmar les concessions dels seus avantpassats i a més concedí les mateixes gràcies, immunitats i privilegis que per el mateix motiu havia atorgat a Besalú i a Camprodón (16).

Una pregon transformació s'estava produint en la societat d'aquell temps. Mentre el poder reial procurava afiançar la seva posició, concedint als pobles gràcies, privilegis, franquicies i altres llibertats, aquests mostraven tothora llur adhesió a la Corona, veigent en els reis els instruments de llur redempció. Mentrestant el règim feudal es debilitava precipitant-se a la decadència.

Un document de 1433 ens dona idea de lo que havia caracteritzat als olotins del segle XIV, "*...nos consta que fue villa cercada de muralles i sus habitantes lejos de ser rústicos eran mercaderes i artifices i por eso no presumían de la "redimensa"*" (17). Sabem doncs que'ls olotins de dins la vila, degut a llur dedicació a les industries, arts, oficis i al comerç, no formaven part de la classe propiament "remensa", sinó que havent obtingut dels monarques i també dels abads certs privilegis i concessions, estaven en una etapa avançada en el camí de llur independència.

La vila d'Olot anava prenent volada, ocupant un lloc ben destacat entre els

pobles d'una demarcació extensa. El cens de població d'Olot i Parròquies en l'últim quart del segle XIV era d'unes 300 famílies (18).

En l'última desena del segle XIV, es cobraren a Olot impostos sobre articles de consum per les obres de reparació de valls, murs i torres, així com també per la reconstrucció del Palau abacial (19).

Al morir Joan I en 1396 sense successió masculina, la corona catalano-aragonesa va passar a l'Infant D. Martí.

Recordant aquest monarca el noble gest dels olotins, a l'haver contribuït anys enrera a la redempció del patrimoni dels seus avantpassats, en el 15 de març de 1400, els concedeix el privilegi de la reorganització i constitució perpètua del Consolat i Consell Municipal. Estaria integrat per tres cònsols, elegits lliurement per el poble entre 20 prohoms; i 9 jurats a l'elecció de Cònsols (20).

Així, en la conjunció dels segles XIV-XV començà per nostra vila una nova vida social i política i per tan, en l'avenir, gaudiria de gran independència per governar i regir el seu destí.

Apart del dret de propietat, ben poques atribucions restaren a l'Abadia de Ripoll.

En el dia 8 de febrer de 1401, el rei Don Martí va autoritzar per mitjà d'una sentència arbitral —i malgrat la resistència de Camprodón— el nomenament de lloctinent de Veguer, entre dos olotins proposats pel Consell d'Olot i amb residència en la mateixa vila (21).

Tres anys més tard va regularitzar-se la benèfica institució de la Pia Almoïna i el Pa Comú quins bens s'havien acumulat a final de segle, gràcies als llegats de tres benemèrits olotins (22).

Dos fets commogueren profundament la vila olotina del segle XV, amb repercussions i resonàncies incalculables: El primer, en motiu dels moviments sísmics de 1427 i 1428 als quals causaren l'ò destructiu total de la vila d'Olot; el segon, l'esclat turbulent que remogué intensament els ciments de la vida social de Catalunya i en particular de la nostra Comarca: la revolta de la gent de "remensa" per l'abolició dels "mals usos".

Ens apoiarem en aquets fets dissortats per millor comprendre i aquilatar la vàlua i tremp de nostres avantpassats, per millor contrastar i donar llum de realitat al resurgimen de la nostra vila, fins assolir un lloc preeminent en les avantgades de la vida de la Comarca.

En el dia 15 de maig de 1427, la geologia d'una extensa comarca del bisbat de Girona, va mostrar-se perillosament inquieta, intensament perturbada per el pas d'un destructor seisme, en el que la vila d'Olot veigé totalment desapareixer edificis, esglésies, monument, obres d'art i tot un món de realitats que mai mes recobriria.

Una altre commoció tant o més greu que la primera es deixà sentir en el 2 de febrer de l'any següent, destruint lo poc que s'havia refet o havia quedat en peu.

En virtut de la protecció decidida i eficient d'Alfons V el Magnànim (23), va fer-se possible la reconstrucció immediata de la vila d'Olot, a extramurs de la vila vella, malgrat les dificultats oposades per l'Abad, per lo que considerava perjudicial als seus interessos.

En lo que va de 1428 a 1462 foren 200 les cases edificades en els alous de la Pia Almoïna, destacant-se altre volta Olot, entre els pobles de la rodalia (24).

Troballes recents permeten retrocedir una centuria (1551-1457) per trobar-hi ja les denominacions: *beate Marie Ture*, *beate Marie Tura*, *beate Marie del*

Ture, beate Marie del Thure, beate Marie del Tura, al referir-se a la Verge bruna tant estimada dels olotins (25).

I paralelament a les citades expressions —sens sobrepassar el segle xv— es troba algunes vegades emprada *una denominació totalment inèdita* i del tot sorprenent: *beate Marie Turario, beate Marie de Turario ville Oloti* (26).

Per l'interés i novetat que ofereix l'informació em permeto detenir-me en tan suggestiu tema i presentar-ne proves i precisions, les quals, al reflexar la veritat, ens ajudaran a marcar una nova etapa en el camí qu'ens apropa a la coneixença del origen del nom de nostra volguda Patrona.

Veus aquí retalls d'escriures presentades tal i com es produïen cronològicament.

N.º reg. 31 (1457)	18 juny 1457 fol. 66	"... Vob dicto G11º Hostoles pbre. obtinente bennefficium St. Anthoni institutum in capella btem Marie de Turario ville Oloti..."
	26 Sept. fol 92	"... vob discreto Guillerun Hostoles obtinente beneficiu mSancti Anthoni institutum in capella bte. Marie de Turario
N.º reg. 28 (1455-58) fol. 49	5 Octubre 1457	"...Johannis Villarotunda ville Oloti procuratore operis capella btem. Marie de Turario
N.º reg. 59 (1458) En un full ficat a la tapa posterior	?	"...Item dimito operi capella btem. Marie del Tura ville Oloti..."
	15 Marc (fol. 23)	"...Franciscus Aulina pator et Johannes Vilarodona hostalerius ville Oloti oparis anno pnti opis capella btem. Marie del Ture ville Oloti..."
N.º reg. 33 (1458)	11 Septembre (fol. 69)	"...beneficio Sti Anthoni instituto in capelle btem. Marie de Turario ville Oloti"
	19 Octubre (fol. 75)	"...beneficio Sti. Anthoni instituti in capella btem. Marie de Turario Ville Oloti..."
N.º reg. 34 (1460)	5 Maig 1460 (fol. 53)	"...operi ecc. btem Marie de Turario ville Oloti..."
N.º reg. 35 (1461)	26 Febrer (fol. 34)	"Ego Jacobus Boxeda pator ville Oloti... lego operi ecceb btem Marie de Turario ville Oloti.
N.º reg. 73 (1471) (fol. 36)	"...in capella beatem Marie Thure de Oloti..."

	4 Desembre 1479	"...Item lego operi btem. <i>Marie del Ture dicte ville</i> , duedecimi de narios
	6 juliol 1450 (fol. 25)	"...que vobis vendo intre directo dominio benefici Sti Anthoni instituti in ecc. sive capella btem. <i>Marie del Ture ville Oloti</i> ."
N.º reg. 67 1478-1482	12 juliol 1481 (fol. 78)	"... Sti Anthoni intus capelle btem <i>Marie del Ture ville Oloti...</i> "
	21 Octubre 1481 (fol. 73)	"Item lego operi ecc. btem. <i>Marie de Ture</i> (corretgit damunt <i>Turario</i>)
	21 Sept. 1482	"...ecc. sive capella btem. <i>Marie del Ture</i> ."
	Aquest manual conté altres escritures amb " <i>btem. Marie del Ture</i> ".	
	30 Gener 1483	"...in illo hospicio sito in ville Oloti contiguo capella btem <i>Marie de Thure de Oloti...</i> "
N.º reg. 74 (1479-84)	18 Octubre 1484	"...Item lego operis btem. <i>Marie de Ture de Oloti...</i> "
	18 Gener 1496	"Nos Michaelae Piquer et Jacobum Carrer blanqueri ville Oloti operis capellem beatem <i>Marie de Turario ville Oloti</i> "
N.º reg. 90 (1496-1498)	3 Desembre 1498	"...venerabilium Consilium codem anno congregati hac de causa more solito in eccl. sive capella btm. <i>Marie de Ture dicte ville</i> de antiqua et longeva consuetudine per generali Consilio dicti Consulatus..."
	25 Febrer (1498) fol. 70	"Nos Stephanus Anglada, Stephanus et Raphael Mas consules anni pnti. et...Consilio congregati in eccl. btem. <i>Marie del Tuhure ville Oloti...</i> "
N.º reg. 82 1498	26 Octubre fol. 98	"...Item lego operi btem. <i>Inmaculata Virginis del Thure...</i> "
	fol. 90	"benefici Sti. Anthoni in capelle btem. <i>Marie del Tura</i> , instituti et fundati per Arnaldum Carloni..."
N.º reg. 106 (1503)		
N.º reg. 114 (1508)	fol. 46	"...benefici Sti Anthoni instituto in capella beatem <i>Marie de Thura...</i> "

Dintre dels mateixos anys i alternant amb les citades escritures, podríem afegir-n'hi d'altres amb les expressions "beatem Marie Oloti o de Oloti.

Cal remarcar també que mentres "beatem Marie del Ture o Tura" va gua-

nyant terreny, a mesura qu'el temps avança, per el contrari la denominació btm. Marie de Turario s'extingeix vers l'any 1500. I fins m'atancaria a afirmar que ens els arxius de nostra ciutat ben poques escritures mes es trobarien de les que ja he transcrit.

El detingut examen que he portat a terme en els arxius locals, m'ha donat la sensació de que, de moment, dintre el material disponible, no es pot anar més enllà amb l'investigació, ja que el nombre de protocols notarians dels segles XIV i XV es relativament escàs. No aixís en els segles successius.

Per altre part, havent sigut examinats els pocs manuals dels segles anteriors a que faig referència, es troba invariablement l'expressió: btm. Marie Oloti o de Oloto, referint-se a nostra Patrona.

Possiblement amb nou material manuscrit d'altres arxius, podria ampliar-se l'informació i endinsar-nos en el temps, per pendre noves posicions i marcar-ne noves fites.

Mes, en qualsevol de les denominacions esmentades, trobem que, a través del temps, es la mateixa Verge en quina capella, de llarga consuetut es celebraven les reunions del Consell de l'Universitat olotina i en la que el benefici de San Antoni s'hi anava perpetuant. Aquest es un punt que val la pena ressaltar.

Pot servir de demostració entre les moltes que podria presentar :

N. O. N.º reg. 10 (1368)	fol. 20	“Ego Dalmatio de Prato ville Oloti, concedo trado vob discreto Petrus de Consato vetori eccl. Sti Petri de Presis... <i>beneficio</i> obtinenti in altari <i>Sti. Anthoni</i> sito in capella btem. Marie de Oloto.
A M pergamí n.º 410 (1399)	19 juny 1399	“In presencia mei Galcerandi de Ville notari publici ville Oloti... homines Universitati dicte ville congregatis et convocatis <i>intus capella Sancte Marie</i> constructam intus villa predicta...voce tube de anafil <i>put moris est</i> ipam Universitate et eig singulares convocari et congregari...”
N. Mallol n.º reg. 18 (1401)	fol. 40	“...homines ville oloti convocatos et congregatos de mandato Jac. Plana bauli dicte ville voce preconia—in capellam Ste. Marie dicte ville— comunibus universitatibus dicte ville”
N.O. n.º reg. 42 (1419)	fol. 135	“Nos Petrus de Gabarries parator et Matheus Sola faber ville Oloti administratores Generales Alemosine comunis panis de Oloto...convocatos <i>intus capella btem. Marie Oloti...</i>
	fol. 144	“... <i>beneficio</i> altaris <i>Sti Anthoni</i> sito in capella btem Marie Oloti

N.O. n.º reg. 45 (1421)	fol. 85	"...de Consilio dictos venes. Consules convocatos congregatos <i>cum morem solito</i> ex ac <i>cum intus capellam beatem Marie Oloti</i> Generale Consilium..."
N.O. n.º reg. 49 (1423)		"...vener. Consilium convocatos et congregato ex ac <i>cum more solito</i> intus capellam btem. Marie Oloti..."
N.O. N.º reg. 54 (1436)	fol. 40	"...venerabilium Consilium convocatis et congregatis more solito in capella btem. Marie de Oloti ubi <i>de antiqua e longeva consuetudine</i> ..."
N.º reg. 55 (1447)	fol. 29	"...beneficium <i>Sti Anthoni in capella</i> btm. Marie Oloti..."

Al arribar a l'any 1462 de nou la tragèdia va ensenyorir-se de nostres terres. Eixa volta en motiu de la revolta dels "remences" contra el poder feudal.

Des de mitjans del segle anterior, un procés lent de rebelió s'anava incubant entre la gent adscrita a la gleba, subjecte als "mals usos" pel desmesurat poder dels nobles. Lo que en un principi era un desig contingut, al anar prenent consciència els pagesos de la seva condició humana, s'havia convertit en un vehement anhel i més tard en un esclat violent e incontrolable.

Els reis, en diferents èpoques i per diferents mitjans, aixecaren llur clam, intentant posar llur valiment en favor de les reivindicacions de la malarada classe "remença".

La guerra tingué un doble caire, social i polític, en la qu'es formaren dos blocs ben definits: la Diputació de Catalunya al costat dels nobles per motius polítics; i els "remences" adossats a la sombra protectora dels reis per raons socials, perseguint amb ells un fi comú.

Olot fidel a la Corona va posar-se decididamente al costat de Joan II.

Francesc de Verntallat, fill d'un mas de St. Privat de Bas, fou el valent capdill, mimat i honorat pels seus reis, que va llençar-se a la conquesta d'una causa justa i raonable, esmerçant-hi els millors anys de la seva vida.

La rebelió adquirí des d'un principi caires de gran virulència. En les nostres comarques els insurrectes remences, actuant en nombre molt elevat, després de la vall d'Hostoles, Santa Pau, Castellfullit, entraren a Olot en el més de juliol de 1462. Més tard a Banyoles i Camprodon (27).

Dels 10 anys que durà la guerra, Olot va estar-ne 8 en poder dels "remences". Dos vegades va ésser objecte dels horrors del setge, incendis i saqueig amb totes llurs conseqüències: misèria, fam, epidèmies i morts (28).

De les 200 cases que tenia Olot en 1462 quedaren reduïdes a 70 (29).

En aquets anys el rei Joan II compadit dels olotins, i agraït a llur fidelitat, procurava alleugerir tanta dissort amb la confirmació i concessió de privilegis (30). En un mateix document datat de l'any 1463, concedí la cessió els censals dels rebels a l'Almoina d'Olot i parròquies; una nova forma de Consell augmentant fins a 15 el nombre de Jurats; i la creació del càrreg de Mostasaf, autoritat civil quina missió era la de fer guardar i complir les decisions de les autoritat locals (31).

La reina Joana Enríquez, esposa de Joan II, en el mes de gener de 1467 es trobava a Olot ont va autoritzar per mitjà d'un decret, l'ocupació de les cases dels partidaris de la Diputació que les havien abandonat.

En el dia 6 de novembre de 1471, Verntallat en nom de Joan II, prenia per ultima volta i definitivament la vila d'Olot.

Joaquim Camps i Arboix en l'obra "Verntallat, Capdill dels Remences", llença la suposició que Joan II per deferència a Verntallat i per exprès desig d'aquest, va encomanar-li aquesta missió dient: "*Verntallat en voler Olot per la seva causa, pot-ser pressentia que la vila tenia títols per esdevenir capital de la Catalunya montanyenca*". I, en un altre lloc de l'obra afegeix: "*Verntallat era fill espiritual d'Olot, perquè aquesta ciutat, en el segle XV, malgrat les disorts que la colpiren era senyora i majora de la Comarca*."

Va donar-se fi a la guerra en el dia 17 d'octubre de 1472, quan les forces reials entraren a Barcelona. Mes la reivindicació agrària no havien d'aconseguir-la Verntallat i els "remences", fins a 1486 amb la "Sentència arbitral de Guadalupe" dictada per Ferran el Catòlic. Amb aquesta sentència va obtenir-se a Catalunya lo que no aconseguirien altres pobles d'Espanya i fins d'Europa a partir de ben avançat el segle XVII.

Es suposa que el rei atorgà a Francesc de Verntallat el títol de vescomte d'Hos- toles, a fi de què pogués formar part del seu Consell.

Abans de la Setència de Guadalupe, en l'any 1480, l'Abad Francesc Ponç, donant-se compte de la misèria i creixent despoblació de la vila d'Olot, tingué l'encert d'entaular negociacions amb el Consell de la vila, arribant a conclusions molt ventajoses per Olot i terme (32).

En el dia 11 de setembre de 1498, el rei Ferran el Catòlic, en reconeixensa als serveis prestats pels olotins a la Corona durant la guerra "remença" "*...memoria tenentes e a fructuosa et utilia servicia tempora commotionum dicti Principatus Cathalonie...*" (33), atenguent a la petició i clam del Consell de la Universitat olotina i desitjós d'assegurar la pau i benestar als fidels vassalls de la vila d'Olot, tingué a bé crear i autoritzar un nou i més just sistema en l'elecció dels Consols, Consellers, clavaris i almoiners.

La repoblació d'Olot i parròquies va ésser ben prompte una gran realitat. A l'anar creixent la vila amb la formació de nous carrers, vies i places, generosa- ment obria els braços per acollir a propis i a forans de dins i més enllà de les nos- tres fronteres.

Una mudança notable s'anava perfilant en el sí de la societat dels segles XV-XVI. La decadència i anulació del poder feudal va portar la devallada de les viles que més caràcter i llustre havien rebut de la noblesa. Altrament Olot —i el terme— inmersa en un món d'afirmacions i activitats diverses, avançava ferma, segura i esperançada vers un prometedor i somrient futur, posant-se a la vanguardia dels pobles de la Catalunya muntanyenca.

En 1529 es portà a terme la reconstrucció de l'Església Parroquial de S. Es- teve (34).

En 1544 s'iniciaren les obres de la canalització de les aigües de San Roc (35).

La vila d'Olot, en 1547 comptava ja en 400 focs (36). Un bell estol d'indus- trial i artesans donaren impuls a les més variades activitats: daguers, padrinyalers, espasers, teixidors, moliners, agullers, curtidors, paraires, tintorers, mestres pintors, escultors, orfèvres. Els mestres artistes donaren fè de llurs activitats en les escriptures de bon nombre de convenis de retaules, altars, capelles i altres obres artístiques recentment trobades en l'Arxiu Notarial de la Ciutat. Olot, com a vila més progressiva i poblada de la Comarca era, certament, un centre de contractació d'obres artístiques de la rogalia, principalment en la segona meitat del segle XVI.

L'esplendor del Renaixement produït per un esclat cultural i artístic nascut a Itàlia a mitjans del segle xv, havia envaït els pobles d'Europa en el següent segle. Quan en el segle xvi va fer entrada en aquesta comarca, Olot estava en la plenitud de la seva existència; en l'edat daurada de la seva evolució i de la seva història. Visquè una doble i bella renaixença al incorporar-se al moviment cultural i artístic marcat amb el signe del Renaixement.

De temps immemorial, les reunions extraordinàries del Consell de la Universitat, en motiu de l'elecció de Consols i Jurats, és celebraven en l'Església Parròquial de S. Esteve en el dia de la Circumcisió del Senyor, i les ordinàries en la capella de Ntra. Sra. del Tura. Mès, en el dia 3 de maig de 1551 els Consols i síndics de la vila dirigint-se al lloctinent de Veguer Joan Morató "...supliquen a V.M. li placia consentir llicència a dita vila y Universitat de Olot per tenir los Consells ordinaris en altre lloc que nos fassa destorb al culto divino..." (37). En resposta el lloctinent de Veguer donà consentiment de celebrar las reunions ordinàries en la casa de la Pia Almoïna i del Pa Comú (38).

El solar ocupat per aquesta benèfica institució, era veí de les dependències de l'Hospital i del lloc que avui es "Casa la Vila".

La 2.ª meitat del segle xvi, ens dona una viva imatge del renaixement del nostre poble. Caldrà considerar-ho amb pausa i ens donarem compte, com al compàs d'una població creixent, es manifesta una més acusada personalitat colectiva:

Entre els anys 1553 i 1571, algunes circumstàncies favorables s'aliaren al dinamisme i al sentit progressiu del nostre poble, per cristallitzar en tres obres d'un relleu ben acusat: La construcció d'un nou Hospital, el qual seria el segon a través del temps; l'elevació d'un Temple i Monestir dedicat a l'especial devoció de Maria Immaculada, amb el títol del Carme; i la compra d'una part de lo que havia sigut el 1.er Hospital per fer-ne Casa de Consell.

La primera va portar-se a terme gràcies a un important llegat del notari olotí Miquel Març, quina mort esdevingué en el dia 24 de maig de 1553 (39). Els Administradors de l'Hospital compraren en l'any 1555 un camp de 6 quarteres, veí de la capella de S. Rafel per aixecar-hi el nou centre hospitalari (40). Pogue habilitar-se vers l'any 1567.

En l'any 1565, a petició dels Honorables Consols i Jurats, el Rd. Fra Joan Montaner, prior del Monestir de Ntra. Sra. del Carme, de Girona, donà llicència per a construir una Església i Monestir en la vila d'Olot, "en atenció de la multitud de poble de dita vila" (41). L'edificació va portar-se a terme, en uns terrenys que la Universitat olotina havia comprat a Joan Conill (42).

El zel i dinamisme de la Comunitat Carmelitana, i la dedicació dels olotins als més variats oficis i professions, donà lloc més tard, a la fundació de Confraries i a la construcció d'altars de llur advocació. A principis del segle xvii s'edificaren els Claustres del Monestir (43).

En quan a la 3.ª institució, les cases o dependències que l'Hospital havia deixat en el Carrer Major es lliuraren a pública subasta i una part d'elles, en el mes de desembre de 1570, va adquirir-la, com queda dit, la Universitat olotina per fer-ne Casa de Consell (44). Fetes les obres, va poguer habilitar-se en l'últim terç de l'any 1571.

(Entre parèntesi i aprofitant la suggerència qu'ens ofereix l'any 1571 faré constar que la relació de les festes publicades repetides vegades, i atribuïdes a les dates 7, 8 i 9 de *setembre de 1414*, no corresponen en cap manera, al referit temps.

Estava en lo cert el Dr. Joaquim Danès, al afirmar en "Pretèrits

Olotins" qu'el text del *document era apòcrif* (45), puix els personatges en ell citats pertanyien, sens lloc a dubte, al segle XVI.

Sentats aquests precedents, sols mancava intentar transferir o situar en l'any corresponent la descripció de tant problemàtica festa.

La prova definitiva ens la proporciona l'antiga costum del Consell de la Universitat olotina d'elegir i presentar anualment un nou quadre de dirigents de la vila. Després d'un detingut exàmen dels llibres d'Actas Municipals de l'època, s'arriba a la conclusió de que els personatges elegits en 1571 coincideixen amb els del citat document, inclús la gradació de dignitat dels Consols Miquel Civilla, Francesch Çacoma y Pere Pla i Jurats, i el nom del notari allavors en exercici (45 bis).

¿Varen, realment, celebrar-se les referides festes i be es una relació totalment il·lusoria i fantasiosa? Es curiós que no's citi el gegant, quan precisament per aquelles dates va haver-hi estreno d'aquesta figura folklòrica (46).

En cas d'ésser una descripció verídica, podria donar-se la possibilitat de coincidir les festes de N. Sra. del Tura, amb l'esdeveniment de l'inauguració de la Casa de Consell en 1571.

En quan a l'heràldica comunal olotina, fins ara, la mostra més retrospectiva la tenim en l'escut gravat en pedra de la portalada de l'Hospital de St. Jaume (47); i la prova documental de dit escut, consta en un manual de la vila en la concordia que tingué lloc en el dia 9 de setembre de 1563, entre els Administradors de l'Hospital i el mestre de cases Esteve Enric de Girona "*de fer portal de pedra picada y que en dit portal hage de fer las armas de la vila...*" (48).

Una altra referència ben interessant la trobem en el dia 12 de març de 1571. Convocada la Universitat d'Olot sota la presidència dels Consols Miquel Civilla Francesch Çacoma i Pere Pla determinaren "*que sia feta la portalada de pedra picada de la Casa de la Vila y la finestra de pedra picada ab sengles escuts de las armas de la vila com es de practica...*" (49).

Aquesta ultima expressió ens demostra que l'any 1571 l'us de l'escut de la vila està garantitzat per una certa permanència en el temps.

Apart de la realitat tangible que ofereix l'escut d'Olot, de pedra, en la façana de l'Hospital de St. Jaume, gràcies al qual hem pogut assentar per el moment arrels ben sòlides a l'heràldica olotina, convindria pogues esbrinar quina era l'empronta que podia transmetre o fixar el segell de la Universitat olotina en documents municipals del segle XV i primera meitat del XVI.

El dia qu'es trobi el destí que va donar-se a algú dels segellats document, serà possible desxifrar l'enigma.

Possiblement els més antics portaven sols la llegenda; però seria interessant seguir a través de documents (de dates correlatives més o menys espaiades) l'evolució o derivació de la llegenda en símbol parlant.

Veusaquí algunes mostres de l'us del segell comunal en aquelles èpoques.

A.N. N.º reg. 24 (1434-1435)	6 març 1434 (fol. 44)	"Thomas Costa apotecari ville Oloti collector jurium generalitatum bolle plumbi et sigilli cere qui colliguntur in villa Oloti cum in allis locis assuetis arrendari collecta dicta vida..."
	(fol. 51)	"Thomas Costa spacer de la vila de

Olot... en posició de collir e exhigir e rebre los dits drets de les dites generalitats de la dita bolla e segell de la vila de Olot...".

<p>A.M. Llibre Privilegis (fol. 26)</p>	<p>(En motiu de l'elecció de Consols i Jurat en temps de Joan II). 19 març 1463 "..."els rodolins sien tramesos al dit Veguer per los dits Consols e Consell en una bossa closa e segellada..."</p>
<p>N.º reg. 98 (1498) i Llibre Privilegis fol. 1</p>	<p>Privilegi per Regium Magestatem concessi Universitati ville ac Vener. Consulibus et probis hominibus eiusdem ville sub Consulatus ac Consilii electionem... 30 Septembre 1498 "Nos Ferdinandus Dei gratie Rex Castellae Aragonum... ab eleccio de redoliis an bosses los quals redoliis sien mesos en una bossa la qual sia tancada et segellada fahelment ad lo segell de dita vila..."</p>
<p>n.º reg. 117 (1506)</p>	<p>fol. 5 "..."ac sigillo dicte Universitate cum sera sigillata..."</p>

Vers l'any 1571, la vila nova d'Olot s'extenia ja, fins a St. Rafel i als contorns de la Plaça del Firal.

A final de segle, l'Església de N. Sra. del Tura va ésser objecte d'una notable ampliació per la part del presbiteri. El contracta de les obres tingué lloc en el día 12 de gener de 1595, entre els Honorables Consols de la vila i el mestre de cases gironí, Enrique Julià (50).

El pergamí n.º 293 de l'Arxiu Municipal de la ciutat, amb data de 30 de setembre de 1593, ens dona idea de lo que era la vila d'Olot a final del segle XVI. En una sollicitud del sindic Joan Fiol, dirigida al Duc de Maqueda exposa i suplica "*...la vila de Olot situada en la Vegueria de Campredón del bisbat de Girona, es una de les més populars de Catalunya perquè passa de 1000 cases i los habitants de ella son molt richs i quisqu any trauen de la bossa de dita vila, tres consols los quals solen anar ab sas gramalles y ab molta autoritat. Sols los falta algun "verguer" quels acompanye y que tingui compte de moltes coses que entre l'any ocorren per la policia y bona administració de la vila*".

L'apreciació feta per el sindic Joan Fiol, vé confirmada i sobrepujada per el Dtr. Pere Quer, en un altre document de 1628 "*...la vila d'Olot passa de mil y doscents fochs...*" (51).

Olot, doncs, al caient del segle XVI, amb l'ajuda de Déu i en virtut dels propis mèrits, havia assolit un lloc preminent —fins ara no superat per cap altre— entre els pobles de la Comarca, aixis també una posició destacada en el concert de pobles de Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

- (1) Arxiu de la Corona d'Aragó, Pergamí núm. 2.
- (2) "Olot, su Comarca, sus extinguidos volcanes, su historia civil, religiosa y local" de Esteban Paluzie Cantalozella, Documento núm. 2.
- (3) "Olot, su Comarca, sus extinguidos volcanes, su historia civil, religiosa y local", de Esteban Paluzie Cantalozella, Documento núm. 3.
- (4) Arxiu de la Corona d'Aragó, perg. núm. 104 (citat per Paluzie).
- (5) "Olot, su Comarca, etc...", de Esteban Paluzie, Doc. núm. 101.
- (6) "Historia de Olot", de Joaquín Danés, pág. 93.
- (7) "Regim Senyorial a Olot", de Francesc Caula Vega, pág. 97.
- (8) "Llibre d'Olot", de Joaquín Danés, pág. 138.
- (9 i 9 bis) "Regim Senyorial a Olot", de F. Caula Vega, págs. 98 i 99.
- (10) "Llibre d'Olot", de Joaquim Danés, pág. 139.
- (11) "Regim Senyorial a Olot", de F. Caula Vega, pág. 99.
- (12) "Regim Senyorial a Olot", de F. Caula Vega, págs 100 i 104.
- (13) Arxiu Municipal d'Olot, perg. núm. 369.
- (14) Arxiu de la Corona d'Aragó, Gratiarum 19, fol. 200 (citat en "Regim Senyorial a Olot", pág. 107).
- (15) "Olot, su Comarca, etc...", de E. Paluzie, Doc. núm. 11.
- (16) Arxiu Municipal d'Olot, perg. núm. 223 i pág. 43, Libro de Privilegios (citat per E. Paluzie).
- (17) A. M. d'Olot, perg. núm. 460 (citat per E. Paluzie).
- (18) "Regim Senyorial a Olot", pág. 125.
- (19) A. M. d'Olot, perg. núm. 241 (citat per E. Paluzie).
- (20) A. M. d'Olot, perg. núm. 488 (citat per E. Paluzie).
- (21) A. M. d'Olot, Llibre de Privilegis, pág. 21 (citat per Paluzie).
- (22) A. M. d'Olot, Llibre de Privilegis, pág. 39 (citat per Paluzie).
- (23) A. M. d'Olot, pergamins núms. 201 i 202.
- (24) "Llibre d'Olot", de Joaquim Danés, pág. 158.
- (25) Arxiu Notarial d'Olot. Manuals núms. reg. 33 (1458)-59-73-67-74-76-78-79-81-90 (1496) -93 (1500)...., etc. (Inèdits.)
- (26) A. N. d'Olot, manuals núm. reg. 33 (1458-59) -35 (1461) -67 (1481) -90 (1496). (Inèdits).
- (27) "Historia de Olot", Joaquín Danés, pág. 105.
- (28) "Historia de Olot", Joaquín Danés, pág. 106.
- (29) "Historia de Olot", Joaquín Danés, pág. 106.
- (30) A. M. d'Olot, perg. núm. 405 y Libro de Privilegios, pág. 38.
- (31) A. M. d'Olot, Libro de Privilegios, pág. 26.
- (32) A. M. d'Olot, perg. 408.
- (33) A. M. Liber Consulatatus (1498-1563), núm. 1 i perg. núm. 234.
- (34) "Historia de Olot", oJoaquín Danés, pág. 108.
- (35) "Llibre d'Olot", Joaquim Danés, pág. 162.
- (36) A. M. d'Olot, pergamí núm. 409.
- (37) A. M. Liber Consulatatus núm. 1 (1498-1563).
- (38) A. M. Liber Consulatatus núm. 1 (1498-1563), 8 de maig 1551.
- (39) El testament fou lliurat en S. Esteve de Bas 17 Agost 1550.
- (40) A. M. Manual notarial en fol. núm. 11.
- (41) Llibre del Convent de N. S. del Carme, 1565, pág. 1.
- (42) Llibre del Convent de N. S. del Carme, 1565, pág. 2.
- (43) Semanario local "Misión" núm. 502. Artículo del Rdo. P. Nolasco del Molár, "El Claustro del Carmen en Olot".
- (44) A. M. Manual Notarial en 1/4 núm. reg. 23 (1569-71).
- (45) "Pretèrits Olotins", de Joaquim Danés, pág. 390.
- (45 bis) A. M. "Deliberacions i altrás Escritures", núm. reg. 2, fol. 181 i altres.
- (46) A. M. "Deliberacions y altrás Escritures", núm. reg. 2 (1564-78), Agost 1571, fol. 202.
- (47) "Reglamento de Honores y distinciones" (Heráldica) de José M.ª de Solá-Morales.
- (48) A. M. "Liber Consulatatus", núm. 2 (1564-1578). Citat en "Reglamento de Honores y distinciones" (Heráldica) de José M.ª de Solá-Morales (Arxiu de Casa la Vila).
- (49) A. M. "Deliberacions y altrás escrituras", núm. regg. 2 (1564-1578), fols. 185 i 186. Citat en Reglamento de Honores y Distinciones (Heráldica), de José M.ª de Solá-Morales.
- (50) A. N. núm. reg. 383 (1595) i ja conegut pel Dr. Danés.
- (51) A. M. Grup: "Correspondencia Oficial", 1628. (Inèdit).

NOTA COMPLEMENTÀRIA:

Convé fer ressaltar la particularitat de que la nomenclatura aplicada a la Verge olotina beate Marie Turario, es repeteix en la nominació (també en versió llatina) de la Verge Maria dels Turers de Banyoles:

Notaria Santa Pau, n.º reg. 2 (1330)
fol. 70) ...Ecclesie Béate Marie de Turario ville Balneolare...

Notaria Olot, n.º reg. 44 (1421)
fol 3) Ego Guillerms de Soler pbr. Ebdomedarius ecclesie Beatem Marie de Turario ville Balneolare...

n.º reg 47 (1422)
Ego Guillerms de Solerio pbr. Ebdomedarius eccls. btem Marie de Turario Balneolare.

n.º reg. 56 (1450)
fol. 84) ...Guillerms de Solerio p.º (difunt) Ebdomedarius ecclesiem beatem Marie del Turer ville Balneolare.

n.º reg. 68 (1483 87) - 3 Septiembre 1483
fol. 19) Joanne Jorda pbr. ville Sta. Pace obtiente ebdomodam beate Marie de Turario ville Balneolare... Mossèn Jordà és domaher de la Verge Maria del Turés de la vila de Banyoles.

Podrien repetir-se les referències amb dates anteriors i posteriors a les anotades.